

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ТА САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Лілія Бондар
Кривий Ріг

У статті обґрунтовано дидактичні засади інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності в умовах сучасного вишу. Проаналізовано психологічну основу складників діяльності в контексті формування змісту навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності на засадах інтеграції. Розкрито практичні вектори реалізації інтегративного підходу у професійній освіті.

Ключові слова: дидактичні засади інтеграції, навчально-пізнавальна діяльність, інтегративний підхід в освіті.

Постановка проблеми. Розвиток національної системи освіти в Україні здійснюється шляхом інтеграції, гуманізації та гуманітаризації дидактичного процесу, про що свідчить зміст реформ, сутність державних документів, які визначають стан і перспективи освіти: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Державний стандарт базової і повної середньої освіти та ін. У кожному з документів визначаються стратегічні напрями, що мають домінувати у процесі структурно-змістових і процесуальних перетворень: соціокультурна спрямованість, особистісна орієнтація навчання, когнітивно-комунікативний і діяльнісно-стратегічний підходи до навчання, самоосвітня діяльність студента.

Інтеграція навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів вишу є суттєвим чинником формування змісту сучасної освіти з урахуванням прогностичного аспекту розвитку. Її науково обґрунтоване впровадження передбачає акцентування значущості не лише змісту навчального матеріалу, а й логічних зв'язків між елементами цього змісту; етапність у процесі інтеграції знань; інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності; розроблення критеріїв уключення нових відомостей у зміст вищої професійної освіти та механізмів вилучення зі змісту навчання другорядних, а також застарілих відомостей; формування цілісної системи знань студентів на основі нормативних дисциплін, дисциплін циклу професійної, практичної та науково-предметної підготовки з урахуванням освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця, на основі якої формуються навчальні плани та програми для студентів вищих навчальних закладів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактичних основ інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів у професійній підготовці з урахуванням вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищому навчальному педагогічному закладі й окресленні практичних векторів її реалізації.

Виклад основного матеріалу. Навчально-пізнавальна та самоосвітня діяльність студентів на засадах інтеграції забезпечує оволодіння необхідним обсягом знань, умінь та навичок, сприяє формуванню світогляду, моральних, естетичних якостей; розвиває у них пізнавальні сили, активність, самостійність, пізнавальний інтерес; виявляє та реалізує потенційні можливості студентів, спонукає і залучає їх до пошукової та творчої діяльності.

Дидактичними засадами навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності в системі педагогічної освіти виступають концептуальні ідеї щодо інтегрування змісту педагогічних дисциплін, інтенсифікації процесу навчання, діагностико-прогностичні засади та добір і структурування змісту навчальних дисциплін, детермінованість взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних чинників. Аналізуються варіанти як внутрішньої інтеграції педагогічних дисциплін, так і міждисциплінарної. Доведено, що оптимальною є така модель: конкретна педагогічна проблема – її історичний аспект – теорія – правове поле, методика та алгоритми її розв'язання. Педагогічна практика має переконати студентів у дієвості та практичній цінності теоретичних положень, виявити рівень сформованості компетенцій, прогалин у знаннях, окреслити стратегію самоосвіти.

Обґрунтування інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності вимагає виявлення її структурних компонентів, характеру взаємозв'язків між ними, закономірностей управління системою, її нових характеристик, що виникають у

результаті інтеграційної взаємодії компонентів, специфіки інтеграції до інших систем та метасистем, особливостей функціонування у контексті педагогічних метасистем [6, 20].

Аналіз останніх досліджень. Над проблемою інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності, активізації самостійності у студентів ВНЗ працюють такі відомі психологи і педагоги, як О. Абдулліна, Є. Барбіна, О. Вознюк, Н. Дем'яненко, С. Гончаренко, І. Козловська, А. Маркова, О. Отич, Н. Побірченко, В. Семиченко та ін.

Багато науковців розглядають проблему інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів у контексті основних положень Болонського процесу. Такі автори, як В. Байденко, М. Князян, В. Козаков, О. Малихін, Г. Серіков, С. Сисоева та ін. акцентують увагу на євроінтеграції у вищій освіті. Головні завдання та особливості впровадження кредитно-модульної системи у вищому навчальному закладі висвітлені у працях А. Алексюка, В. Бобрицької, Я. Болубаш, Н. Голуб, С. Гончарова, Н. Зеленкової, М. Князян, В. Огнев'юка, О. Сергєєнкової, Л. Хоружої та ін.

В основу концептуалізації нашої наукової позиції щодо дидактичних засад інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності нами обрано положення про психологічні складники діяльності, про взаємодії структур та підструктур особистості, діяльності та свідомості; діалектичний взаємозв'язок між спрямованістю, діяльністю і свідомістю.

Як слушно зазначає О. Савченко, першочерговим завданням освіти є формування умінь самостійно вчитися, оскільки це є мета-уміння (над-уміння), що забезпечують високу діяльнісно-функціональну ефективність особистісного та професійного зростання фахівця, життєвий успіх, оптимальну організацію часу свого життя [5].

Вагоме значення для визначення змісту та структуризації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності на засадах інтеграції має наукова концепція, запропонована К. Платоновим, про взаємодію структур та підструктур особистості, діяльності та свідомості, характеризуючи діалектичний взаємозв'язок між спрямованістю, діяльністю та свідомістю, стверджує, що особистість, виявляючись у діяльності, водночас є її причиною, але, формуючись у діяльності, вона є її наслідком. Діяльність як прояв особистості – її наслідок, однак як фактор її формування – причина. Діяльність, формуючи не лише особистість, але й свідомість, виступає також причиною останньої. Інтеграційна взаємодія навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності, за твердженням науковця, з одного боку, забезпечує розвиток особистості та її свідомості (світогляду, цінностей, методологічної культури, оволодіння процесуальними характеристиками будь-якої сфери життєтворчості), з іншого боку, – сформовані особистісні якості (усвідомлювані цілі, позитивні мотиви, прагнення до самореалізації у певному виді діяльності, рефлексивні техніки, засвоєні процедури творчості тощо) виступають причиною та засобом оптимізації індивідуального розгортання навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності [4, 115].

В українській педагогічній науці тривалого періоду проводяться дослідження, присвячені з'ясуванню сутності освітніх парадигм, інтеграції у практичну площину, формуванню професійних компетенцій та пошуку шляхів і способів їх формування. Цього вимагали докорінні зміни в методології освіти. Якщо попередні орієнтири в освітній системі були пов'язані з інтересами індустріального суспільства, то на сучасному етапі формується, методологія інформаційного суспільства, яке характеризується якісно новим виробничим апаратом, заснованим не на традиційній механізації й автоматизації, а на принципово інших – комп'ютеризованих знаряддях праці й інформаційних технологіях.

З огляду на це, найважливішим стратегічним завданням реформування вищої школи є перехід до гнучкої, динамічної ступеневої підготовки фахівців, яка покликана підвищити рівень підготовленості майбутніх фахівців і створити умови для раціонального поєднання їх теоретичних знань з вміннями, а також переходу від сприймання інформації до формування якостей, необхідних для навчально-пізнавальної, творчої, самоосвітньої діяльності та постійного засвоєння нової інформації.

Невпинне зростання обсягу знань у сучасному суспільстві вимагає від кожної людини самостійності у всіх сферах її життєдіяльності. Реалізація фундаментального принципу сучасної освіти «навчитися вчитися», провідних науково-методологічних положень синергетики, антропології, гуманістично орієнтовані теорії (самотворення особистості, людиноцентризм, самореалізація, самовиховання, самоактуалізації, самонавчання, самоконтроль, саморефлексія, самовдосконалення, самоорганізація)

висуває як домінуючу вимогу до особистості її функціональні вміння самостійно здобувати знання, мобільно актуалізовувати та ефективно втілювати їх практику.

Дидактичними засадами інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів вищу обрано закони діалектики: закон єдності й боротьби протилежностей, закон взаємного переходу кількісних змін у якісні, закон заперечення заперечення, принцип зв'язку та принцип розвитку, принцип гуманізації та інтеграції. Науково-теоретичний аналіз явищ педагогічної діяльності свідчить про їх органічний взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємозумовленість. Логікою нашого дослідження передбачалося інтерпретування в теорію і практику положень інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів ВНЗ.

Інтеграція навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності полягає у єдності та взаємозумовленості таких компонентів: зміст навчальних програм із циклу професійної науково-предметної підготовки та суміжних дисциплін; загальнодидактичні підходи, що забезпечують засвоєння знань; специфічні особливості різних видів діяльності, що враховує особливості кожної навчальної дисципліни та їхню інтеграцію в циклі спеціальних мовознавчих дисциплін, орієнтує їх на систему базисних та специфічних знань.

У педагогіці, філософії освіти розглядаються різні види інтеграції і відповідно інтегративного підходу – сутнісна, холістська, поліцентрична, філософська, технологічна, особистісно орієнтована інтеграція; застосовуються різні субмеханізми інтеграції: закон, метафізика, мережа теорій, картина світу.

У «Філософському енциклопедичному словнику» зазначається, що інтегративний підхід веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Результатом інтегративного підходу можуть бути цілісності знань різних рівнів – цілісність знань про дійсність; про природу; з тієї чи іншої освітньої галузі; предмета, курсу, розділу, теми. Інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень учнів, студентів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань [7, 342].

Суть інтеграції циклу мовознавчих та психолого-педагогічних дисциплін полягає не тільки у структуруванні навчального матеріалу на основі інтегративного підходу, а значною мірою зводиться до розроблення комплексу педагогічних завдань, якими відображено інтегративний характер навчального матеріалу. Це одна із найважливіших умов формування у студентів цілісної системи виконавських знань, умінь та навичок, формування фахових компетенцій, яка є важливою, складовою професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Основними критеріями, що визначають ефективність використовуваної системи педагогічних завдань, є відповідність навчальній програмі, доступність й достатність рівня складності в організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів, наступність, різноманітність, порядок вивчення, кількість виконавських завдань, професійна компетентність, можливість установаження наявних міжпредметних зв'язків.

У дослідженні В. Антропова визначено головні компоненти навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу, до яких належать: активна, цілеспрямована, самостійна пізнавальна діяльність студента, тобто самостійне вивчення змісту кожної окремої дисципліни: понять, теоретичних положень, методів розв'язання типових задач, методів оцінювання достовірності й точності рішень, а також оволодіння технікою застосування таких знань. У той же час, навчальна діяльність студента не може бути ефективною, якщо вона достатньою мірою не забезпечується, не організовується, не управляється й не контролюється викладачем. Процес навчання у вищому педагогічному навчальному закладі дослідник розглядає як поліаспектну й взаємообумовлену діяльність студентів і викладачів, спрямовану на:

- відбір, систематизацію й представлення навчальної інформації викладачем;
- сприйняття, усвідомлення, переробку й оволодіння цією інформацією студентами;
- організацію викладачем самостійної й результативної навчальної діяльності кожного студента, спрямованої на оволодіння навчальною інформацією з урахуванням інтеграційних процесів у системі вищої освіти [1, 51].

Теоретичним підґрунтям дослідження обрано методологічні положення про систему управління пізнавальною діяльністю суб'єкта навчання, розроблену у сучасній дидактиці з урахуванням стрижневих компонентів навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів ВНЗ:

1. Знання як інформація й як способи діяльності й критерії оцінювання не передаються від викладача студенту в готовому вигляді, а засвоюються кожним окремим студентом у результаті активної, поетапної діяльності, яка певним чином спрямовується на досягнення визначеної цілі чи цілей.

2. Діяльність (у тому числі й пізнавальна та самоосвітня) є завжди цілеспрямованою, і задля забезпечення ефективності цієї діяльності необхідно, щоб особистість була озброєна прогностичними уявленнями про результати цієї діяльності.

3. Якість засвоюваних знань й ефективність формування вмій зумовлюють визначення методів викладання, а також комплекс навчально-методичного забезпечення – системи посібників, методичних рекомендацій з усіх тем, з урахуванням навчального плану й кількості годин, передбачених на вивчення курсу в цілому й на кожному окрему тему зокрема.

4. Процес навчання будується як система взаємодії викладача й студента, а також включає:

- самоуправління викладача, коли він усвідомлює свою дидактичну систему (тобто систему представлення матеріалу, засобів і методів мотивації, планування, організації й контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів);

- оперативне управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів на основі розробленої викладачем дидактичної системи;

- систему самоуправління й самоконтролю студента в процесі його навчально-пізнавальної діяльності.

5. Засобом організації пізнавальної діяльності студента є самостійна робота. Самостійне активне й цілеспрямоване вивчення студентами навчального матеріалу, що організовується викладачем, – основна форма пізнавальної діяльності студента, на забезпечення якої має бути спрямована діяльність викладача [3, 37-38].

Збагачуючи простір свого внутрішнього світу, як зазначає М. Князян, людина перетворює простір соціального досвіду на суспільно-історичний досвід, що дозволяє забезпечити рефлексивне супроводження діяльності, виміряти цінність практичних досягнень у континуумі суспільного життя. При цьому перебудовується структура системних ознак як діяльності, так й особистості. У поданому ракурсі для системи формування самостійно-дослідницької діяльності особливої актуальності набуває необхідність зміни стратегії оволодіння професією: від інформаційно-рецептивно-репродуктивної, яка склалася традиційно у тоталітарному режимі, до активно-продуктивної, що у контексті демократичного суспільства актуалізує багатовимірність мислення, його критичність, рефлексивність, аналітичність, здатність самостійно генерувати, аргументувати й практично втілювати свої ідеї, відстоювати власну позицію, переконувати у правильності свого вибору, досягати прогресу у своїй праці [2, 107].

Інтеграція навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності дозволяє майбутнім фахівцям саморозкриватись у діяльності, концентрувати свої зусилля, заглиблюватися у процес діяльності, працювати на межі можливого, отримувати радість від самовіддачі справі. У цих умовах, з одного боку, студент досягає певних корисних для суспільства результатів, з іншого боку, набуває новоутворень у структурі ціннісних, знаннієвих, мотиваційних, особистісних компонентів.

У дослідженнях К. Альбуханової-Славської, Б. Ананьєва, В. Андрущенко, Р. Ассанджолі, А. Асмолова, В. Бехтерева, К. Вазіної, В. Дружиніна, А. Здравомислова, М. Когана та ін. експериментально доведено нові можливості людської сутності (необмежені фізичні і духовні сили людини), що відкриває дослідникам педагогіки додаткові можливості до пошуку ефективних шляхів інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу.

Висновки. Отже, процеси інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності, природного і соціального у розвитку особистості як суб'єкта навчального процесу ведуть до вивчення анатомо-біологічних і психологічних трансформацій, що є результатом соціологізації, вироблення системи духовних цінностей, культури взагалі, як процесу створення культурних благ та їх використання за освітніми цілями.

Література:

1. Антропов В. А. Организация самостоятельной работы студентов / В. А. Антропов, Н. И. Шаталова. – Екатеринбург : изд-во Урал. гос. ун-т путей сообщения, 2000. – 76 с.
2. Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога: структура, функції, засоби активізації : навч. посібник / Маріанна Олексіївна Князян. – Ізмаїл : Сміл, 2006. – 136 с.
3. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / О. В. Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.
4. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
5. Савченко О. Я. Ціннісні орієнтації шкільної освіти : зб. «Філософія освіти ХХІ століття». / О. Я. Савченко – К., 2000. – С. 23-28.
6. Сисоєва С. О. Освіта і особистість у швидкозмінному світі / за ред І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи : зб. наук. пр. – К, 2003. – С. 39-50.
7. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. : Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв и др.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

В статъе обоснованы дидактические принципы интеграции учебно-познавательной и самообразовательной деятельности в условиях современного вуза. Проанализирована психологическая основа составляющих деятельности в контексте формирования содержания учебно-познавательной и самообразовательной деятельности на основе интеграции. Дается подробная характеристика методологических положений о системе управления познавательной деятельности субъекта обучения, доказываается оптимальность модели. Автор анализирует варианты как внутренней интеграции педагогических дисциплин, так и междисциплинарной. В статъе раскрыты практические векторы реализации интегративного подхода в профессиональном образовании.

Ключевые слова: дидактические основы интеграции, учебно-познавательная деятельность, интегративный подход в образовании.

The didactic principles of the integration of learning and cognitive and self-education activities in the modern university are revealed in this article. Psychological basis of the components in the context of formatting content of learning and cognitive and self-educational activity on the basis of integration is analyzed here. The detailed description of methodological guidelines about the system of operating cognitive activity of the educational subject is given; optimality of the model is proven. The author analyzes the options for both internal integration of pedagogical disciplines and interdisciplinary. The practical vectors of the integrative approach in professional education are shown in the article.

Key words: didactic basics of integration, learning and cognitive activity, integrative approach to education.